

УДК 94 (477)+94 (475)+929+82.0+930 І. Мархоцький

Лев Баженов

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ГРАФА ІГНАЦІЯ МАРХОЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті аналізуються етапи розвитку української і польської історіографії, поетичних і прозових художніх творів про життя і діяльність фундатора “Миньковецької держави” на Поділлі кінця ХVІІІ – першої чверті ХІХ ст. графа Ігнація Мархоцького.

Ключові слова: граф Ігнацій Мархоцький, Подільська губернія, Миньківці, Миньковецька держава, реформи, історіографія, літературні твори, дослідження.

Граф Ігнацій Мархоцький (Сцібор-Мархоцький, Редукс-Мархоцький) (1755–1827) належить до тих непересічних постатей Польщі, України і, насамперед Поділля, останньої чверті ХVІІІ – першої чверті ХІХ ст., які своєю активною громадсько-політичною і реформаторською діяльністю розхитували устої тогочасних самодержавних Російської та Австрійської імперій. Зокрема, І. Мархоцький в умовах панування російської влади зумів нестандартно на прикладі побудови в своєму великому маєтку так званої Миньковецької держави, що в Ушицькому повіті Подільської губернії, на засадах встановлення конституційного ладу, правових відносин, звільнення селян від кріпацтва, розвитку місцевої освіти, культури тощо, реалізувати спроби втілення на практиці ідей Великої французької революції, просвітителів Вольтера, Руссо, польської Конституції 3 травня 1791 року та інших прогресивних проектів того часу, які пропагували реформування суспільно-політичних відносин у Європі. Тому ця постать і його проекти зайняли суттєве місце в польській, російській і українській історіографії у ХІХ – на початку ХХІ ст. Переважна більшість дослідників життя і діяльності І. Мархоцького вважали його “диваком”, другі прагнули бачити в ньому фантаста-романтика, треті – зрозуміти суть і значення його реформ, четверті – розвінчати міфи про нього й виокремити його негативні сторони.

Коротко про постать Ігнація Мархоцького. Він народився в с. Тарноруді Кам'янецького повіту Подільської губернії в давній шляхетській родині Сцібор герба Остоя, коріння якої сягають Краківського і Сандомирського воєводств (Мала Польща). У другій половині ХVІІІ ст. Мархоцькі замешкали на Поділлі. Генерал і теребовельський військовий Войцех Мархоцький придбав у власність спочатку Городницю Гусятинського повіту, а 1772 року Ярмолинецький ключ Кам'янецького повіту. Останній швидко продав і набув собі Миньковецький ключ у тому ж повіті. Його брат Міхал, брацлавський чесник, працював в управлінні Тарнорудським ключем, який належав Чарторійським. Саме в його сім'ї народився Ігнацій Мархоцький. Після ранньої смерті батьків він разом з братом і сестрами опинився під опікою дядька Войцеха Мархоцького. Опікун прагнув дати Ігнацію духовну освіту. Спочатку він навчався в Тарноруді у вікарія, потім у піярській школі в Золочеві та єзуїтській – у Львові. Однак Ігнацій відмовився приймати духовний стан. Дядько змусив його вступити на службу до пруського війська. Через три роки в чині капітана перевівся до Кам'янець-Подільського військового гарнізону. Внаслідок конфлікту з комендантом Кам'янецької фортеці Яном де Вітте вийшов у відставку й перебрався до Варшави, де утримувався з уроків музики. Після смерті дядька Войцеха Мархоцького у 1788 році він силою захопив його головне володіння – Миньковецький ключ (містечко Миньківці, 18 сіл, 8 тис. моргів урожайної землі, 4 тис. моргів лісу, 4200 чол. населення). Владнавши спадкові справи, з 1790 р. стало осів у Миньковецькому маєтку, який успішно очистив від боргів. У 1791 р. він оголосив своє володіння так званою “Миньковецькою державою” з центром у Миньківцях. Обніс її межі стовпами з написом “Кордон Миньковецької держави з

Російською імперією”, а з другого – “... від Австрійської імперії”, видав у грудні 1791 р. свою Конституцію (“Права міста Миньківці”), згідно якої запроваджено міське самоврядування, зрівняно всіх дисидентів з католиками, визнано широкі права євреїв, замінено панщину й натуральні податки грошовим чиншем (чеканив монету з власною печаткою), селяни отримали право на освіту, культуру, медицину. Вінцем його реформ стало прийняття “Статуту землеробів” (1804), згідно з яким запроваджувалася замість панщини чиншова систем, створювалися реальні можливості переходу з селянського стану в міщанський та до вільних занять. Для потреб “держави” відкрив власну друкарню, в якій друкувалися статuti, гербовий папір, акти, літературні й богословські твори [1; 2].

У “Миньковецькій державі” управління здійснювала адміністрація, яку призначав дідич, а “вирішальний голос” належав зборам представників селянських громад, міщан, євреїв та іноземців, які обиралися на рік. Були дві судові інстанції: суд та апеляційний адміністративний суд. Ігнацій Мархоцький запровадив у своїх володіннях школи, сирітський притулок, шпиталь, аптеку, бібліотеку (2 тис. томів), музичну академію (хор і оркестр), збудував для подорожніх готель, а дороги звелів обсадити різними сортами плодovих дерев. Впровадив племінну худобу, організував кінний завод, розводив тутovих шовкопрядів, розвинув вівчарство, діяли дві сукняні фабрики, фабрика карет, селітряна, паперова і лакова мануфактури та ін. До того ж, І. Мархоцький влаштував у своїй “державі” чотири резиденції: осінню – в с. Побійній, зимову – передмісті Миньківців Бельмонт, весняну – в Отрокові, літню – у Притулі Зеленій. Особливе занепокоєння влади викликали запроваджені Мархоцьким щорічні релігійні церемонії: свято оголошення міського права (1 січня), гайове свято (травень), свято жнив (15 серпня), свято богині Церери з елементами народної, давньохристиянської, орієнтальної та класичної обрядовості. У притулівських і отроківських парках створював щороку різноманітні культові споруди, зокрема “Храм Миру”, святилища на честь Вільгельма Телля, Жана Жака Руссо та ін. Синод спеціально розглядав введення поганських звичаїв у Миньковецькому володінні і двічі піддавав арешту й допиту його власника у 1817 і 1819 рр. [2].

У 1818 р. І. Мархоцький мав у Кам’янці-Подільському аудієнцію з імператором Олександром І, який наказав чиновникам не чіпати цього дивака, а в 1822 р. знову його врятував від в’язниці. Помер у 1827 р. і похований у збудованому ним родинному мавзолеї в Притулі [25].

Зрозуміло, що така непересічна реформаторська діяльність та заведені порядки І. Мархоцьким, який при цьому міг бути жорстоким, несправедливим, створив навколо себе культ особи, не могла не зацікавити літераторів, істориків, правників, краєзнавців.

Першими, хто почали витворювати романтичний образ І. Мархоцького, були поети – представники “української школи” в польській літературі 20-х- 40-х років ХІХ ст. Юліуш Словацький, Петро Корсак, Сильвестр Гроза, які народилися в Україні, писали про неї, відвідали Миньковецьку державу і захопилися перетвореннями її керманіча. Зокрема, П. Корсак оспівав графа Сцібора у поемі “В околицях Притулі” (одна з резиденцій Мархоцького) (1827) [3], Ю. Словацький вивів його прототип в головному герої свого роману французькою мовою “Le roi de Ladova” (1832), С. Гроза написав і видав повість “Граф Сцібор в Островці” (1848) [4]. У другій половині ХІХ ст. створив розгорнуте біографічне оповідання “Граф Редукс” польський письменник і історик Юзеф Антоній Ролле (Д-р Антоній Ю.) [5], яке згодом було перекладено російською і українською мовою й зайняло належне місце не тільки в літературі, але й стало основоположним в історіографії. Таким чином, цього діяча було введено в обіг художньої польської літератури. Уперше в українській прозі більш прагматично та історично охарактеризували І. Мархоцького сучасний відомий письменник Броніслав Гришук у романі “Поділля – колиска і доле” (1988) [6] та в історичній драмі “Трон і корона”, прем’єра вистави якої відбулася 30 березня 2009 року на сцені Хмельницького обласного музично-драматичного театру імені Михайла Старицького, а також місцевий прозаїк-краєзнавець В. О. Сутковецький в історичних повістях “Віск і криця” (1990) [7] і “Таємниця старого майстра” (1994) [8]. Що об’єднує

літераторів другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. відносно висвітлення постаті І. Мархоцького. По-перше, основним джерелом для їх творів слугувало оповідання А. Ю. Ролле “Граф Редукс”, а по-друге, – існуючі легенди, міфи і перекази про правителя Миньковецької держави. Також варто відзначити, що для всіх названих прозових творів притаманно прагнення авторів достовірно описувати життя і діяльність графа І. Мархоцького з наданням йому художнім словом певної ідеалізації та романтичного шарму.

У ХІХ – на початку ХХ ст. домінуюче становище у створенні праць про І. Мархоцького займала польська історіографія. Першим, хто подав історико-статистичні відомості про містечко Миньківці й навколишні села Ушицького повіту Подільської губернії, звернув увагу на перетворення його власника графа Мархоцького, був історик-краєзнавець Вавжинець Марчинський (1779-1845), який творив у Кам’янці-Подільському [9]. Мова йде про опис Миньківців і його власника Мархоцького, який здійснив автор у своєму першому томі капітального видання польською мовою “Статистичний, топографічний й історичний опис Подільської губернії” (1820) [10]. Коротку характеристику графа Сцибора, його реформ та окремо архітектурних пам’яток Миньківців описав після відвідин у 1840 році цього краю історик Олександр Пшездзецький у другому томі праці “Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часу” (1841) [11]. Окремі відомості з історії Миньковець і майже всіх 15 сіл, які входили до складу Миньковецької держави Мархоцького (Побійна, Притулія, Сцибори, Отроків, Антонівці, Сивороги тощо) подані у 15-ти томному “Словнику географічному Королівства Польського” (1880–1902) [12]. Як видатну постать польської громади на Правобережній Україні охарактеризували Ігнація Мархоцького і його дивацькі перетворення на Миньковеччині київський історик і мемуарист Мар’ян Дубецький у книзі “На кресах і поза кресах” (1914) [13] та ботанік Антоній Анджейовський у спогадах “Послання старого Детьока про Волинь” (1914) [14]. Лаконічні довідки про дворянське походження графа І. Сцибора-Мархоцького та про родовід подали у польських геральдичних виданнях К. Несецький (1841) [15], А. Бонецький (1911) [16], С. Урусський (1917) [17] та інші, а Ю. Бартошевич оприлюднив відомості про нього в польській енциклопедії [18]. Загалом польська історіографія ХІХ – початку ХХ ст. створила біографію І. Мархоцького, ідеалізовано характеризувала його реформи, підтримувала романтичний міф про цю постать.

У російській історіографії того часу представлено лише два великих нариси про особу і реформи І. Мархоцького, зокрема, А. Копилова “Миньковецкое государство. Исторический очерк” (1895) [19] і Є. Євтихієва “Миньковецкое государство” (1913) [20]. Автори фактично переказали оповідання Ю. А. Ролле “Граф Редукс” та інших польських дослідників і прагнули критично підійти до діяльності й перетворень будівничого цієї державної автономії на терені імперії Романових, вважаючи його реформи “химерними” і “комічними”. Проте в цих нарисах вміщені документи, що характеризують постать Мархоцького, зокрема, “Акт про звільнення селян” його володінь від кріпацтва у 1795 році.

Не стояли осторонь від дослідження феномену І. Мархоцького і його “держави” подільські краєзнавці кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, часопис “Подольские епархиальные ведомости” у 1889 році помістив цикл статей про графа Сцибора і його творіння [21]. Ці статті були доповнені новими цікавими відомостями про його автономію відомим істориком і краєзнавцем Євфимієм (Юхимом) Сіцінським у капітальній праці “Приходы и церкви Подольской епархии” (1901) [22] та в розгорнутому нарисі про Миньківці [23].

У 1920-х – 80-х роках українська радянська історіографія, дотримуючись принципу класового підходу в дослідженнях, фактично замовчувала постать Мархоцького, або суто критично ставилась до нього як до великого поміщика. Тільки окремі згадки про Миньковецьку державу та її правителя, його реформи наведені в нарисі “Миньківці” у томі “Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька область” (1971), у газетній статті Т. Котюк “Перші друкарні на Поділлі” (1983) [24] та здійснено принципово новий підхід до оцінок діяльності Мархоцького в згаданому романі Б. Грищука “Поділля – колиско і доле” (1988), який

творився на початку перебудови української історичної науки і суспільної свідомості в час розпаду Радянського Союзу.

Польська історіографія 20-х – 80-х років ХХ ст. продовжувала традиції у дослідженнях і популяризації Мархоцького, закладені ще в ХІХ ст. До її здобутків на цій стежі варто віднести детально розроблену наукову біографію графа Сцибора, яку здійснив Е. Рабович і вмістив у відомому “Польському біографічному словнику” за 1974 р. [25]. При написанні нарису автор вказав на використані джерела (архіви Польщі і України), мемуари, періодику і наукову літературу. Важливим доповненням до цього нарису є подані відомості про Мархоцького у книзі А. Урбанського “Нагадування кресове” (1929) [26], десятому томі С. Уруського “Гербівник шляхти польської” (1930) [27], дев’ятому томі Р. Афтаназі “Історія резиденції в давніх кресах Речі Посполитої” [28], у польських енциклопедіях тощо.

Справжній ренесанс у вивченні й популяризації, в зміні оцінок у плані підсилення позитивних результатів діяльності І. Мархоцького зі створення Миньковецької автономії та проведених реформ припадає на роки державної незалежності України, часу демократизації історичної науки, відмови від класового підходу до характеристики постатей, явищ і подій. Саме з таких позицій була написана і видана Б. Грищуком брошура “Граф Мархоцький і Миньковецька держава (1992) [29], яка зацікавила і підштовхнула до досліджень цієї постаті нове покоління істориків і краєзнавців. Уже 1993 р. дунаєвський краєзнавець С. Олінович опублікував історичний нарис “Миньковецька держава” [30], у збірниках матеріалів всеукраїнських науково-краєзнавчих конференцій “Дунаєвщина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій” (1997, 2000) вміщені доповіді В. С. Іванова “Граф Мархоцький і мій рід” [31, с. 54–56], М. О. Степана “Друкарні на Дунаєвщині” [31, с. 175], О. А. Солоцької “Роль Мархоцьких в історії Сиворог” [32], 1999 року в матеріалах Міжнародної наукової конференції “Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки” оприлюднена аналітична стаття В. В. Нечитайла “Аграрні відносини у “миньковецькій державі” Ігнатія Мархоцького” [33], 2001 року – нарис у газеті “Рух” В. Бурачека “Миньковецька держава” [34] та інші.

З початку ХХІ ст. на Поділлі-Хмельниччині з’явилася низка серйозних дослідницьких публікацій про життя, діяльність і реформаторство І. Мархоцького, створених з використанням новознайдених архівних матеріалів. До таких праць варто віднести книгу кам’янець-подільських краєзнавців О. П. Білого і П. А. Білого “Миньковеччина: історичний нарис” (2004) [35], в якому відведено спеціальний розділ про І. Мархоцького і його державне утворення з додатком ілюстрацій. Фактично в книзі узагальнюються і підводяться підсумки сучасних знань та впровадженні нові документи і матеріали про дану епоху цього краю. Значно деталізував характеристику села Отроків наприкінці ХVІІІ – першій третині ХІХ ст., де знаходилася одна з головних резиденцій Ігнатія Мархоцького місцевий краєзнавець С. В. Гандзюк у популярному нарисі-путівнику “Село Отроків. До кращого життя” (2006, 2009) [36]. Подальшим продовження вивчення досвіду і оцінок перетворень на Миньковеччині на зламі ХVІІІ–ХІХ ст. стала стаття судді господарського суду Хмельницької області А. Степанюка “Миньковецька держава” та Ігнатій Мархоцький як її засновник” [37], в якій проаналізовані з юридичної точки зору правничі засади здійснених реформ та реорганізацій.

Нарешті, рубіжним став 2007 рік. У цьому році відбулася в Миньківцях Дунаєвського району перша регіональна краєзнавча конференція “Миньківці на Ушиці”, присвячена 600-річчю цього селища (організатор В. А. Захар’єв) [38], яка вирішила заснувати місцевий краєзнавчий музей і створити в ньому спеціальну експозицію про Мархоцького і його державу, скликати науковий симпозиум з цього питання. Іншою важливою подією в історіографії даної проблеми став вихід у світ об’ємного видання (1008 сторінок) біографічного словника “Відомі поляки в історії Вінниччини” (2007), упорядником і автором статей якого є науковий працівник Вінницького краєзнавчого музею Вікторія Колесник [1]. Книга містить розгорнутий нарис про Ігнатія Мархоцького, в якому систематизована його біографія і громадсько-політична діяльність, введені в обіг документи і матеріали Державних

архівів Вінницької і Хмельницької областей, архівів та відділів рукописів бібліотек Варшави, Кракова, ілюстрована світлинами (подано портрет реформатора).

Результатом появи низки публікацій про Мархоцького і, по суті, його наукова реабілітація в сучасній українській науковій і художній літературі призвели до того, кам'янець-подільський історик І. В. Рибак увів до теми № 6 уроку “Під скіпетром династії Романових (край наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.)” свого навчального посібника для шкіл області “Хмельниччина. Наш край в історії України” (2007) спеціальний параграф “Миньковецька держава”, в якій дохідливо для учнів викладені реформи Мархоцького та їх оцінки [39].

Зростання в останні роки наукового і пізнавального інтересу до Ігнація Сцібора-Мархоцького та Миньковецької держави викликало потребу упорядкувати і вдосконалити процес досліджень цієї постаті. З цією метою у травні–червні 2009 року науковою установою Центром дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка створено в с. Миньківці Дунаєвецького району Хмельницької області свій підрозділ – Центр мархоцькознавства, який очолив відомий місцевий журналіст і краєзнавець Володимир Захар'єв. Заснований осередок поставив за мету об'єднати навколо себе всіх зацікавлених науковців, краєзнавців та інших бажаючих в Україні та зарубіжжі з дослідження і популяризації всіх проблем, які стосуються життя, діяльності та реформаторства І. Мархоцького і зв'язаних з ним людей, а також його історичної епохи і території. Крім того, новостворений Центр взяв на себе зобов'язання створити у Миньківцях меморіальний музей Ігнація Мархоцького, дбати про реставрацію і збереження всіх пам'яток історії і культури, якими багатий цей край, проводити наукові зібрання і видавати “Наукові студії мархоцькознавства” [40].

Вже 15 серпня 2009 року в рамках проведення фольклорно-етнографічного свята на честь Церери, яке ще запровадив І. Мархоцький і відроджене в наші дні на Миньковеччині, відбувся в приміщенні майбутнього музею науковий круглий стіл, який зібрав науковців-мархоцькознавців з Києва, Хмельницького, Кам'янця-Подільського, Дунаєвця, Нової Ушиці, Ярмолинець та місцевих краєзнавців. На цьому засіданні були заслухані доповіді, проведена наукова дискусія і визначено коло проблем досліджень історичної епохи та постаті І. Мархоцького, а також презентовано видання першого тому “Наукових записок Центру мархоцькознавства” [41]. У виданні вміщено одинадцять досліджень професійних істориків і краєзнавців, які відчутно доповнюють відомі досі факти, історіографію та джерелознавство, пов'язанні з життям і діяльністю І. Мархоцького. Значну новизну тут складають публікації наукового співробітника Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАН України Наталії Черкаської (Київ) про пошуки родинних архівів Сцибор-Мархоцьких і Потоцьких [41, с. 13–46], директора Державного архіву Хмельницької області Петра Слободянюка про документи його установи як джерела дослідження Миньковецької держави [41, с. 47–50], науковців з м. Хмельницького Валерія та Ірини Олійників про вільне селянство Миньковецького ключа у контексті регіональної історії кінця XVIII – першої третини XIX ст. [41, с. 85–89], київського дослідника Ярослава Михайловського про минуле і сучасне резиденції “Бельмонт” І. Мархоцького у Миньківцях [41, с. 77–80], Володимира Захар'єва про з'ясування точної дати народження цього повелителя і реформатора [41, с. 93–96] та інші. Науковість першого тому підсилюється вміщенням ґрунтовної статті російською мовою керівника Східно-Європейського відділу Центрального архіву історії єврейського народу в Єрусалимі (Ізраїль) Веніаміна Лукіна “Євреї – піддані держави Миньковецької” [41, с. 51–76]. У статті, яка спирається на доволі значне коло архівних і опублікованих джерел, вперше розглянуто ставлення І. Мархоцького до національного (етнічного) питання у своїх володіннях і, зокрема, до євреїв, яких у своєму законодавстві спробував зрівняти у правах з рештою населення своєї автономії, детально висвітлив їх соціально-економічне становище і роль в цьому краю.

Зростає науковий інтерес до постаті Ігнація Мархоцького і в нинішній Польщі. Про це свідчить публікація біографічного нарису про цю особу Войцеха Погановського “Король Лядави” на сторінках поважного часопису “Polityka” (2009) та вміщені матеріали про нього у польській версії електронної енциклопедії “Вікіпедія” в мережі всесвітнього Інтернету.

Отже, за період з 20-х років XIX ст. і по нинішній час створена історіографія життя, діяльності, реформаторства І. Мархоцького та про його Миньковецьку державу. Найбільш плідно вона розвивається і удосконалюється за роки незалежної України. Сьогодні відбувається процес відходу від міфологізації, героїзації та ідеалізації цієї постаті й його перетворень та перебазування на засади історичності й об’єктивності її досліджень і популяризації. При цьому дослідники повинні пам’ятати, що перетворення Мархоцького припали на період кризи феодално-кріпосницької системи в Російській імперії, коли кращі реформатори країн Європи і Росії шукали шляхів виходу з неї і в даному випадку проводилися з дозволу (у клітці) самодержавної влади. Цінуючи такі важливі реформи як скасування 1 січня 1795 р. у своїх володіннях кріпацтва, введення правління Миньковецької автономії, державних інституцій (прикордонні межові стовби, верховний суд, міліція, власні гроші тощо), конституційних і правових засад, доступу до освіти, запровадження ліберальних порядків та іншого, ми не повинні закривати очі на такі риси Мархоцького як авторитарність (патріарх, незаперечність авторитету), всездозволеність, примхливість, іноді самодурство по ставленню до населення своєї держави.

З іншого боку, Ігнацій Мархоцький не був єдиною постаттю серед подільської аристократії, які під впливом європейських (французьких і польських) революційних завоювань кінця XVIII ст. були готові на прогресивні перетворення в своїх володіннях. Так, Вікторіан Дзедушицький (1754–1832), власник Серебрії, Слобідки Яришівської та інших сіл, що в Могилівському повіті Подільської губернії, на зламі XVIII–XIX ст. став замінювати селянам-кріпакам панщину грошовим чиншем [1, с. 166–167]. Наступний власник Яришева, Слобідки Яришівської й інших сіл Могилівщини та Галичини Влодзімеж Дзедушицький (1825–1899) під впливом європейської революції 1848 року також скасував у своїх володіннях кріпацтво і перевів селян на чинш [1, с. 167–169]. Але вони в своїх реформах не пішли так далеко, як І. Мархоцький.

Аналізуючи нинішній стан розробки в історіографії постаті І. Мархоцького, зростання кількості дослідників, можемо констатувати, що за роки незалежності України активно формується наукова школа вчених і краєзнавців, яку можна віднести до мархоцькознавців. Варто побажати когорті такого напрямку досліджень творчої наснаги, відкриттів і нового осмислення реформаторського подвижництва графа Ігнатія Сцібора-Мархоцького, його послідовників та історичної епохи.

Список використаних джерел

1. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник / Вікторія Колесник. – Вінниця, 2007. – С. 404–408.
2. Степанюк А. “Миньковецька держава” та Ігнатій Мархоцький як її засновник / Анатолій Степанюк // Господарський (арбітражний) суд Хмельницької області: історико-правові нариси, портрети. – Кам’янець-Подільський, 2006. – С. 305–326.
3. Korsak P. W ogrodach Przytulii // Dziennik Wilenski, 1827.
4. Groza S. Grabia Scibor na Ostrowcu. – Warszawa, 1840.
5. Dr Antoni J. (Rolle). Grabia Redux // Dr Antoni J. (Rolle). Wybor pism. – Krakow, 1966. – Т. II. – С. 389–449.
6. Броніслав Грушук. Поділля – колиско і доле. Роман. – Львів, 1988.
7. Сутковецький В. О. Віск і криця: Історична повість. – Хмельницький, 1990.
8. Сутковецький В. О. Таємниця старого майстра: Історична повість. – Хмельницький, 1994.
9. Кошель О. М. Вавжинець Марчинський – один з перших дослідників Поділля в XIX ст. // Поляки на Хмельниччині: погляд кризь віки. Збірник наукових праць. – Хмельницький, 1999. – С. 548–550.
10. Marczyński W. Statystyczne, topograficzne i historyczne opisanie gubernii Podolskiej. – Wilno, 1820. – Т. I. – С. 263–265.
11. Przedziecki A. Podole, Wołyń, Ukraina. – Wilno, 1841. – Т. 2. – С. 34–40.
12. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. – Т. I–XV.
13. Dubiecki M. Na kresach i za kresami. – К., 1914. – 178 s.
14. Andrzejowski A. Ramoty starego Detiuka o Wołyniu. – Wilno, 1914. – Т. 3. – С. 172–173.
15. Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – Т. VI. – С. 543–544.
16. Boniecki A. Herbarz Polski. – Warszawa, 1911. – Т. XIV. – С. 301–303.
17. Uruski S. Rodzina. Herdarz szlachecki Polskie. – Warszawa, 1917. – Т. X.
18. Bartoszewicz J. Marchocki Ignacy // Encyklopedia Powszechna Polska. – Warszawa, 1864. – Т. XVII. – С. 966–968.
19. Копылов А. Миньковецкое государство. Исторический очерк // Русский вестник. – СПб., 1895. – № 1. – С. 175–195; № 5. – С. 85–119.
20. Евтихийев Е. Миньковецкое государство // Новое слово. – 1913. – № 3. – С. 34–52.
21. Подольские епархиальные ведомости. – Каменец-Подольск, 1889. – № 33–43.
22. Приходы и церкви Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1901.
23. Сецинский Е. Исторические сведения о церквях и приходах Подольской епархии. Ушицкий уезд // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск, 1911. – Вып. XI.
24. Рад. Поділля (м. Хмельницький). – 1983. – 11 груд.
25. Rabowicz E. Marchocki Jerzy Ignacy // Polski Słownik Biograficzny. – Warszawa–Wrocław, 1974. – Т. XIX. – С. 550.
26. Urbański A. Memento

kresowe. – Warszawa, 1929. 27. *Uruski S. Rodzina. Herbarz Szlachty Polskiej.* – Warszawa, 1932. – Т. X. – С. 208–210. 28. *Aftanazy R. Dzieje rezydencje na dawnich kresach Rzeczypospolitej.* – Warszawa, 1996. – Т. IX. – С. 255–265. 29. *Гришук Б.* Граф Мархоцький і Миньковецька держава (Маловідомі сторінки історії Поділля 18–19 ст.). – Хмельницький, 1992. – 32 с. 30. *Оліевич С.* Миньковецька держава. Історичний нарис. – Дунаївці, 1993. 31. *Дунаєвеччина* очима дослідників, учасників і свідків історичних подій. Матеріали наукової краєзнавчої конференції. – Київ-Дунаївці, 1997. – С. 54–56, 175. 32. *Солоцька О. А.* Роль Мархоцьких в історії Сиворог // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій. Матеріали наукової краєзнавчої конференції. – Дунаївці, 2000. – С. 99–100. 33. *Поляки* на Хмельниччині: погляд крізь віки. – С. 151–155. 34. Рух. – 2001. – № 30. – С. 4. 35. *Білий О. П., Білий П. А.* Миньковеччина: історичний нарис. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 180 с. 36. *Гандзюк С. В.* Село Отроків. До кращого життя. – Отроків, 2006, Вид. 2-е, 2009. 37. *Господарський* (арбітражний) суд Хмельницької області: історико-правові нариси, портрети. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 305–326. 38. *Миньківці* на Ушиці. Матеріали конференції, присвяченої 600-річчю Миньківців. – Дунаївці, 2007. 39. *Рибак І. В.* Хмельниччина. Наш край в історії України. Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 83–85. 40. *Науковий центр у селі* // Урядовий кур'єр (Київ). – 2009. – 5 вересня. 41. *Наукові записки* Центру мархоцькознавства / Творчий задум, упоряд., передм., коментарі В. А. Захар'єв. – Хмельницький–Миньківці, 2009. – Т. I. – 108 с.: іл.

Лев Баженов

ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГРАФА ИГНАТИЯ МАРХОЦКОГО В УКРАИНСКОЙ И ПОЛЬСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ИСТОРИОГРАФИИ XIX – НАЧАЛА XXI ВВ.

В статье анализируются этапы развития украинской и польской историографии, поэтических и прозовых художественных сочинений о жизни и деятельности fundатора “Миньковецкого государства” на Подолии конца XVIII – первой четверти XIX ст. графа Игнатия Мархоцкого.

Ключевые слова: граф Игнатий Мархоцкий, Подольская губерния, Миньковцы, Миньковецкое государство, реформы, историография, литературные произведения, исследования.

Lev Bazhenov

LIFE AND ACTIVITY OF COUNT IGNACIYA MARKHOCKOGO IN UKRAINIAN AND POLISH ARTISTIC LITERATURE AND HISTORIOGRAPHY XIX – TO BEGINNING OF XXI AGE

The stages of development of Ukrainian and Polish historiography of life and activity of founder of “Minkoveckoy of the state” are analysed on Podillya of end XVIII – the first fourth of XIX century of count Ignaciya Markhockogo.

Key words: count Ignaciy Markhockiy, Podilska province, Minkivci, Minkovecka the state, reforms, historiography, labours, researches.